

BENEDMO trendrapport 2 (nov. '23)

Uitkomsten en achtergronden van factchecks gepubliceerd door BENEDMO-partners in het tweede jaar van de samenwerking.

*Ferre Wouters (KU Leuven)
Yordi Dam (ANP)*

*This project has received funding from the European Union
under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738*

Inhoudsopgave

Over het trendrapport	3
Factchecks per partner	4
Factchecks uitgesplitst naar thema	5
Thema's door de tijd heen	6
Waar of niet waar?	7
De bron van de gecheckte claims	8
Factchecks naar format claim	9

Over het trendrapport

In dit trendrapport vind je een analyse van de factchecks die zijn gedaan door de consortiumpartners van BENEDMO, in de periode van september 2022 tot en met augustus 2023.

Door middel van een geautomatiseerde database, die handmatig werd gecontroleerd en waar nodig aangepast, werden alle factchecks die zijn gemaakt door BENEDMO-partners (Knack, Nieuwscheckers, VRT NWS en Factcheck Vlaanderen) op een rij gezet. Deze factchecks zijn vervolgens gecategoriseerd naar publicatieperiode, thema van de claim en oordeel van de factcheck. In dit rapport wordt ingezoomd op acht verschillende thema's die vaak voorkomen.

Dit is de tweede editie van het BENEDMO trendrapport. De eerste editie ging over de periode van september 2021 tot en met augustus 2022. De dataverzameling en verwerking is gedaan door Ferre Wouters (KU Leuven), de analyse en visualisaties door Yordi Dam (ANP).

Factchecks per partner

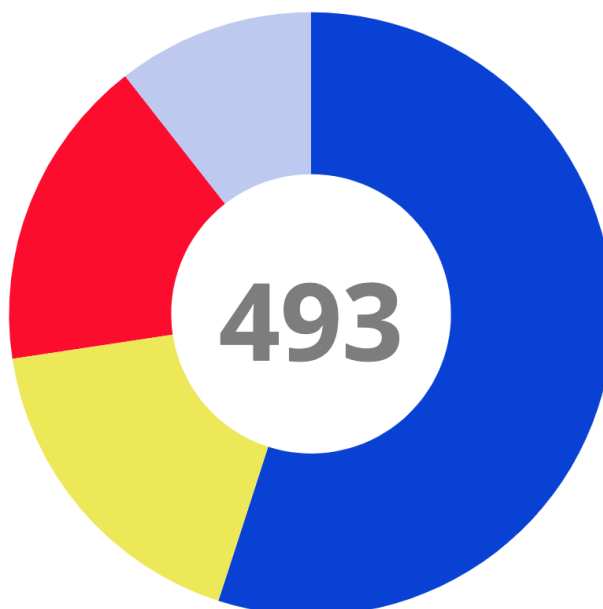
Vier partners binnen het BENEDMO-consortium hebben gedurende het tweede jaar van de samenwerking factchecks gepubliceerd. In onderstaande grafiek vind je een verdeling van de factchecks die door de partners zijn gemaakt in de periode van september 2022 tot en met augustus 2023.

In die periode zijn in totaal 493 Nederlandstalige factchecks gepubliceerd. Daarvan zijn er 410 gemaakt door Vlaamse media, namelijk Knack, VRT NWS en Factcheck Vlaanderen. 83 berichten zijn gepubliceerd door Nieuwscheckers, een gespecialiseerd factcheckproject gelieerd aan de Universiteit Leiden in Nederland.

Aantal door BENEDMO-partners gepubliceerde factchecks, naar medium

Periode 1 september 2022 t/m 1 augustus 2023

■ Knack ■ Factcheck.vlaanderen ■ VRT ■ Nieuwscheckers

Door het ANP Gemaakt met LocalFocus

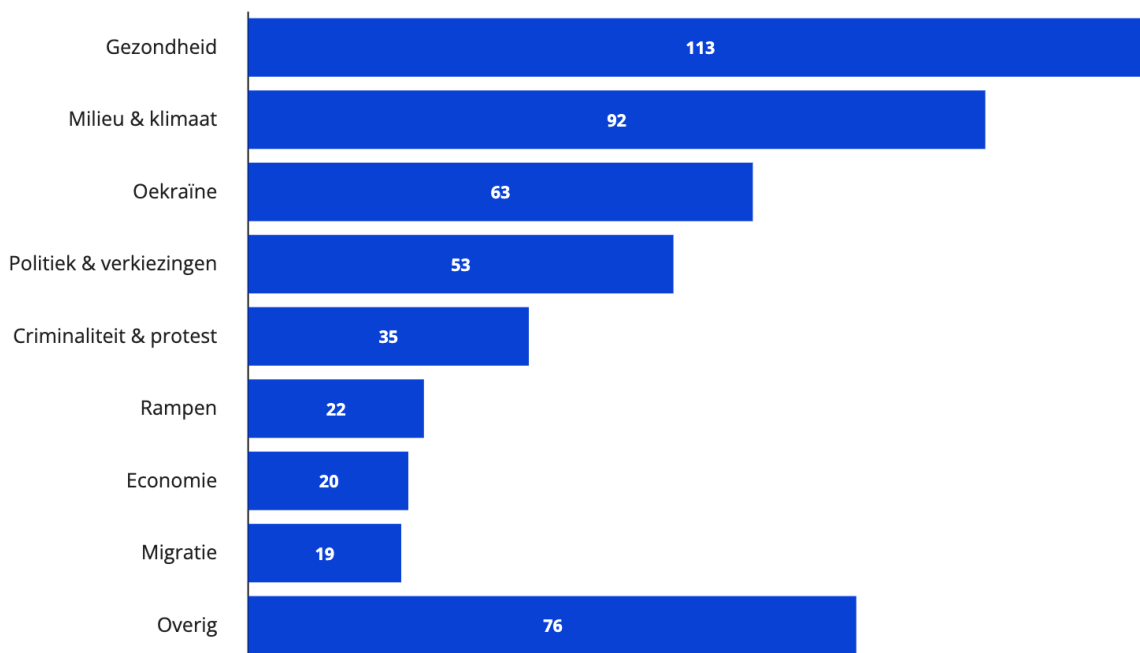
This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Factchecks uitgesplitst naar thema

De vijf meest voorkomende hoofdthema's in de periode van september 2022 tot september 2023 waren gezondheid (113 factchecks), milieu en klimaat (92), de oorlog in Oekraïne (63), politiek en verkiezingen (53).

Meest voorkomende thema's factchecks BENEDMO, totaal

Periode 1 september 2022 t/m 1 augustus 2023

Door het ANP Gemaakt met LocalFocus

Een op de drie factchecks over gezondheid betreft nog steeds desinformatie rond de coronavaccins, maar ook daarbuiten zijn tal van gezondheidsclaims gecheckt. Beweringen gaan over heel uiteenlopende medische zaken, van tandpasta tot zittend plassen. Sommige claims zijn seizoensgebonden: in de zomermaanden onderzochten factcheckers meerdere foutieve beweringen over zonnebescherming.

Factcheck: Geen bewijs voor hogere kans op lymfeklierkanker na mRNA-vaccinatie

Een Belgische studie gaat viral nadat berichten op social media het aandragen als bewijs dat het mRNA-vaccin van Pfizer kanker zou veroorzaken. Dat klopt niet. De studie rapporteert het overlijden van één proefmuis aan lymfeklierkanker, maar toont geen verband met vaccinatie. Er is dan ook geen verschil in het aantal gevallen van lymfeklierkanker voor en na de vaccinatiedcampagnes tegen Covid19.

Voorbeeld over gezondheid op social media

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Onder de categorie 'overig' schuilt een brede waaier aan onderwerpen. Denk aan beweringen die inspelen op bepaalde events, zoals het WK voetbal in Qatar. Ook factchecks over genderidentiteit komen regelmatig terug (16 artikelen).

Factcheck: Neen, VDAB heeft het woord "vrouw" niet verboden in vacatures

Op sociale media maken mensen zich boos op de Vlaamse arbeidsbemiddelaar VDAB. Die zou niet toelaten dat vacatures gepubliceerd worden met het woord "vrouw" erin, wat ertoe zou leiden dat scholen en zorginstellingen met "Onze-Lieve-Vrouw" in hun naam geen vacatures meer kunnen plaatsen op de VDAB-website. De werkelijkheid ligt enigszins anders.

Voorbeeld overige categorie: gender

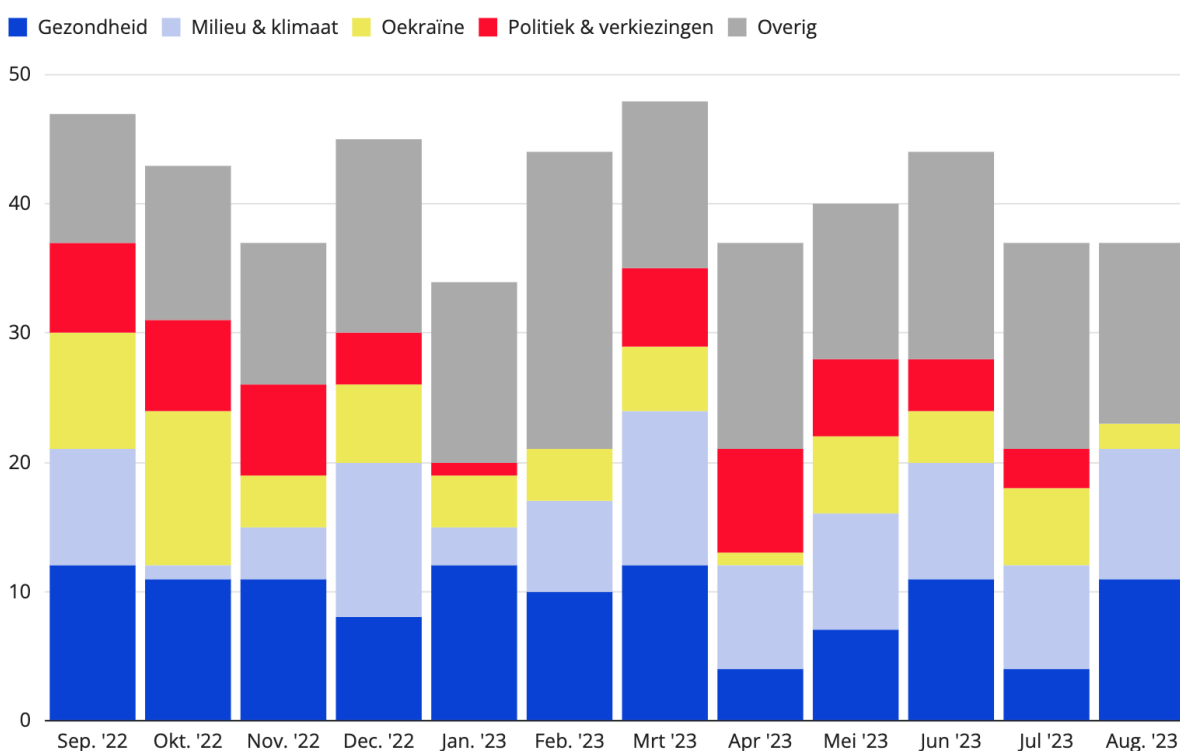

Thema's door de tijd heen

Op maandbasis publiceerden de BENEDMO-partners gemiddeld 41 graphics. Gezondheid en milieu en klimaat zijn thema's die elke maand factchecks opleveren. Verder valt op dat het aantal over Oekraïne gestaag afneemt.. In 2022 was dit nog het voornaamste thema waarover factchecks werden uitgevoerd. Ter illustratie: in de laatste vier maanden van vorig jaar gingen evenveel factchecks over Oekraïne als in de eerste negen maanden van 2023. 9 factchecks gingen specifiek over generatieve AI, en dan met name met AI-gecreëerd foto- en videomateriaal. Al deze claims werden als onwaar beoordeeld.

Aantal factchecks BENEDMO, uitgesplitst naar meest voorkomende thema's, per maand

Periode 1 september 2022 t/m 1 augustus 2023

Door het ANP Gemaakt met LocalFocus

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

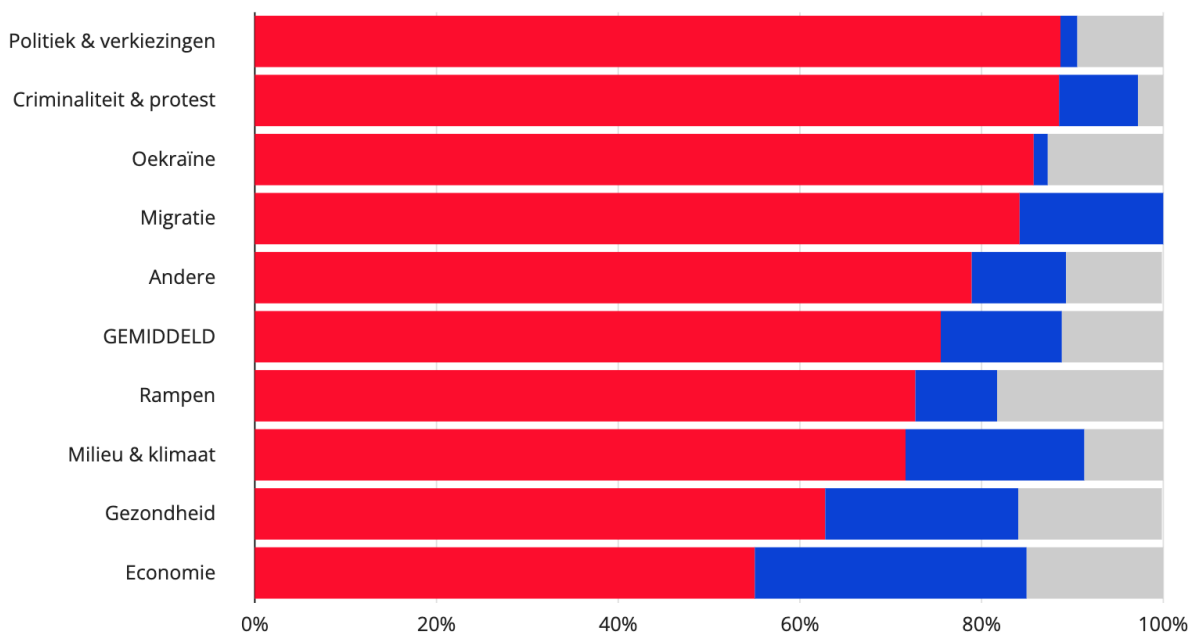
Waar of niet waar?

66 van de bijna 500 factchecks werden als 'waar' beoordeeld. In 55 gevallen kon geen bewijs worden gevonden. Het merendeel - 372 publicaties - kreeg uiteindelijk het eindoordeel 'onwaar'. Dat is bijna driekwart van alle gepubliceerde checks. Uitgesplitst naar thema werden relatief vaak claims over politiek en verkiezingen (89 procent bleek onwaar), criminaliteit (idem) en de oorlog in Oekraïne (86 procent) gecontroleerd. Gecheckte berichten over economie laten een meer gebalanceerde uitkomst zien: 30 procent van de checks bleek waar te zijn, een krappe meerderheid onwaar.

Beoordeling factchecks, naar thema

Cijfers in procenten | Periode 1 september 2022 t/m 1 augustus 2023

■ Onwaar ■ Waar ■ Geen bewijs

Door het ANP Gemaakt met LocalFocus

Met name gecheckte informatie over verkiezingen en protesten blijkt frequent ongegrond te zijn, waarbij factcheckers konden achterhalen dat ze nep zijn. Politici worden in diskrediet gebracht door middel van gemanipuleerde audio of beelden. Of oude filmpjes worden uit de context gehaald om een boodschap over te brengen, zoals het in twijfel trekken van de verkiezingsuitslag in Brazilië in oktober 2022.

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Factcheck: Virale video toont geen recent Braziliaans protest maar manifestatie uit 2021

Op sociale media circuleert een filmpje waarop een mensenmassa te zien is, die zaterdag 12 november in de hoofdstad Brasilia massaal de straat opgingen tegen de recente verkiezingsuitslag. Dat is onzin: de video is oud en werd gemaakt tijdens een Bolsonaro-manifestatie op 7 september 2021.

Voorbeeld over verkiezingen met oordeel 'onwaar'

Virale beelden over rampen zijn soms moeilijker te verifiëren, waardoor factcheckers vaker concluderen dat er onvoldoende bewijs is. Het gaat dan om situaties waarbij bijvoorbeeld de oorzaak nog niet bekend is. In februari gingen ongefundeerde beelden rond over de aardbevingen in Turkije, in augustus over bosbranden in Hawaï of Griekenland. Maar soms ging het ook over rampen dichterbij.

Factcheck: Geen bewijs dat een elektrische auto de brand op het vrachtschip voor de Waddeneilanden heeft veroorzaakt

Verschillende media hebben gemeld dat de zware brand op een schip voor de kust van de Nederlandse Waddeneilanden zou zijn ontstaan door een elektrische auto. Die conclusie blijkt voorbarig en is waarschijnlijk gebaseerd op de verkeerde interpretatie van een uitspraak van een woordvoester van de Nederlandse kustwacht. De oorzaak van de brand is op dit moment nog niet bekend.

Voorbeeld over rampen met oordeel 'geen bewijs'

De bron van de gecheckte claims

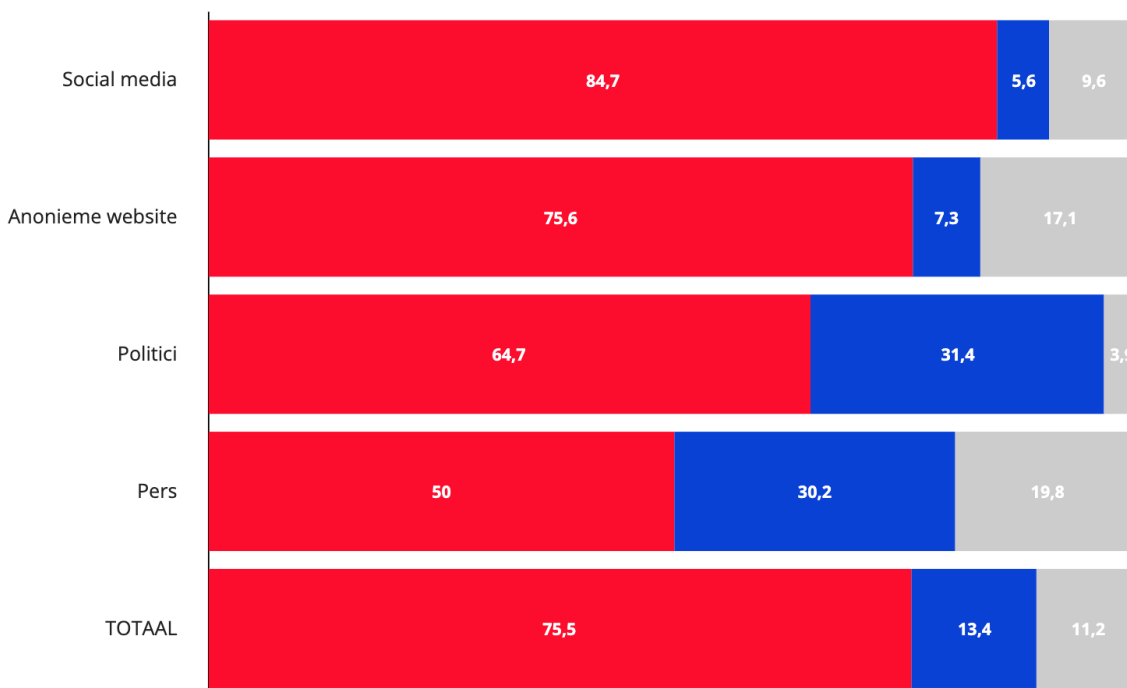
De meeste gepubliceerde factchecks zijn - net zoals in 2021 en de eerste drie kwartalen van vorig jaar - gebaseerd op berichten op sociale media. 301 van de 493 checks (61 procent) kwamen tot stand na een post op sites als Twitter/X, TikTok of Telegram. Op afstand volgen factchecks op basis van artikelen in andere media (86 keer) en uitspraken van politici (51).

Claims op sociale media blijken het vaakst niet waar te zijn. Maar liefst 85 procent van alle factchecks die zijn gedaan naar aanleiding van een bericht op sociale media kreeg het label 'onwaar'. Ook anonieme websites (75 procent bleek niet waar) en politici (65 procent onwaar) zijn vaak bronnen die, na de factcheck, onjuiste informatie blijken te verspreiden. Van de claims die zijn gedaan in de 'traditionele pers', bleek de helft niet te kloppen.

Beoordeling factchecks, naar bron van de claims

Cijfers in procenten | Periode 1 september 2022 t/m 1 augustus 2023

■ Onwaar ■ Waar ■ Geen bewijs

Door het ANP Gemaakt met LocalFocus

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Verschillende onderwerpen van gecheckte claims komen van een specifieke bron. Zo zijn beelden van protesten meestal afkomstig van sociale media, terwijl economische uitspraken van andere kanalen komen, zoals politici.

Factcheck: Energie kost per jaar gemiddeld 205 euro meer in Brussel dan in Vlaanderen

Volgens Vlaams parlementslid Robrecht Bothuyne (CD&V) betaalt een gezin in Brussel gemiddeld 166 euro per jaar meer aan energie dan een gezin in Vlaanderen. Dat cijfer klopt als je enkel kijkt naar wat de energieleveranciers aanrekenen. Maar als je alle kosten in rekening neemt – zoals belastingen en netwerkkosten – is het verschil groter. Een Brussels gezin betaalt dan bij een gemiddeld verbruik 205 euro meer dan in Vlaanderen.

Voorbeeld uitspraak politicus over economie

Uitspraken in artikelvorm gaan dan weer meer over gezondheid of klimaat. Foutieve berichten over klimaat richten zich niet zelden op duurzame maatregelen of producten, zoals elektrische voertuigen en vleesvervangers. Factcheckers vinden zulke artikels op anonieme complotsites, maar ook in de reguliere media.

Factcheck: Geen vleesloos straatbeeld: Haarlem beperkt deel van reclameruimte

Mediaberichten wekken de indruk dat in Haarlem een algemeen verbod op vleesreclames van kracht wordt. Dat is niet zo: alleen abri- en zuilreclame voor vlees uit de bio-industrie wordt de komende jaren beperkt. De claim dat vleesreclame uit het Haarlemse straatbeeld zal gaan verdwijnen, klopt ook niet met de rest van het gemeentelijke reclamebeleid.

Voorbeeld reguliere pers over klimaat

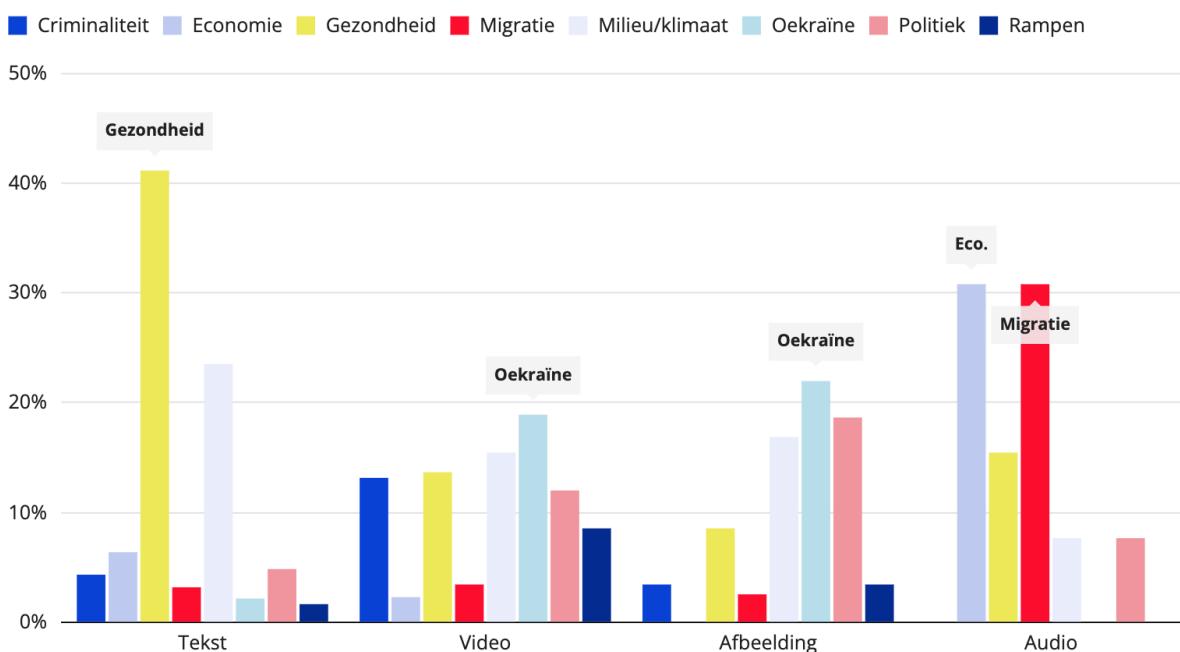
Factchecks naar format claim

De BENEDMO-partners hebben factchecks gedaan op basis van berichtgeving in tekst-, video-, en audiovorm, en onderzoek gebaseerd op informatie in foto's of afbeeldingen. Van de 493 checks zijn er 187 gemaakt op basis van een artikel in tekstvorm. 175 publicaties kwamen tot stand naar aanleiding van een video, in 118 gevallen werden afbeeldingen geverifieerd en 13 keer een audio-opname.

Uitgesplitst naar thema zijn enkele opvallende verschillen te zien qua het format waarop de factcheck gebaseerd is. Zo ging van alle tekstartikelen die zijn gecheckt, het grootste deel over het thema gezondheid. Over de oorlog in Oekraïne is vooral foto- en videomateriaal gecontroleerd. Migratie en economie zijn de twee thema's waarbij relatief vaak een audiobestand is gecheckt, al gaat dit in absolute zin slechts om kleine aantallen.

Factchecks uitgesplitst naar format

Cijfers in % van het aantal factchecks over dit thema | Per format dat is gecheckt is het meest voorkomende thema uitgelicht | Thema 'overig' niet meegenomen in de grafiek

Door het ANP Gemaakt met LocalFocus

Factchecks van virale beelden spelen vaak in op de actualiteit. In juli circuleerden meerdere misleidende videobeelden van protesten in Frankrijk, die in werkelijkheid bijvoorbeeld van een heel andere locatie komen.

This project has received funding from the European Union under Agreement number: INEA/CEF/ICT/A2020/2381738

Factcheck: Nee, deze video toont geen brandende bibliotheek in Marseille

Online circuleert een video waarin een brandende bibliotheek in de Franse stad Marseille te zien zou zijn. Dat klopt niet. De video toont een brand in het centrale postgebouw in de Filipijnse hoofdstad Manila, die begin mei woedde en het gebouw volledig vernielde.

Voorbeeld video over protest

Andere bronnen bleken geheel verzonnen met behulp van artificiële intelligentie. Over de oorlog in Oekraïne doken foutieve berichten op afkomstig van verzinsels in de zoekresultaten van ChatGPT of virtuele afbeeldingen gemaakt met beeldgeneratoren zoals Midjourney.

Factcheck: Neen, dit is geen Oekraïens kindslachtoffer van een raketaanval: het is een beeld gemaakt met artificiële intelligentie

Een pakkend beeld van een jongetje in een jas met Oekraïense vlag gaat al enkele dagen viraal op sociale media. Het zou gaan om een slachtoffer van de recente Russische raketaanval op een appartementsgebouw in de Oekraïense stad Dnipro, met tientallen doden en gewonden tot gevolg. Maar de afbeelding is geen echte foto: ze is gemaakt met een beeldgenerator op basis van artificiële intelligentie (AI).

Voorbeeld afbeelding over Oekraïne

Conclusie

Met 493 publicaties hebben de vier consortiumpartners die factchecks maken het aantal van het eerste jaar dat BENEDMO actief was (2021/2022) overtroffen. In die periode werden namelijk 482 factchecks gepubliceerd. Opvallend is de verschuiving qua thematiek. Waar in het eerste jaar van BENEDMO de oorlog in Oekraïne de boventoon voerde in de factchecks, lijkt dit nu meer te verschuiven naar thema's als klimaat en gezondheid.

Dat driekwart van de onderzochte claims niet juist bleek te zijn - en zelfs 85 procent van de onderzochte claims op sociale media - laat zien dat de inspanningen van de factcheckers om desinformatie te tackelen onverminderd belangrijk blijven.

